

Respons

Somalia: Sårbarhet – minoritetsgrupper, svake klaner og utsatte enkeltpersoner i sør

Problemstilling/spørsmål:

- Hvilke grupper og enkeltpersoner er sårbare i dagens situasjon i sør?

Generelt om sårbarhet, sårbare grupper og utsatte enkeltpersoner

Begrepet sårbarhet kan forstås på flere måter. Det favner alt fra økonomisk marginalisering til fysiske overgrep, og det varierer avhengig av de økonomiske, sosiale, kulturelle og sikkerhetsmessige forholdene i et gitt geografisk område. I henhold til somalisk tradisjon skal svake grupper – kvinner, barn, syke, eldre, funksjonshemmede, religiøse menn, ubevæpnede og nøytrale grupper, krigsfanger, reisende, med flere – ikke angripes, men vernes i konflikter (ICRC 1998). Både under og etter borgerkrigen i 1991-92 har imidlertid vernet for disse gruppene blitt svekket, og denne tradisjonen etterlevs i langt mindre grad i dag.

I dagens situasjon henger sårbarhet i Sør-Somalia nøye sammen med konfliktnivået, maktforholdene på bosted eller oppholdssted, og, i noe mindre grad, klan- eller gruppetilhørighet. Men også enkeltpersoner kan være i en utsatt posisjon, på grunn av sitt politiske eller ideologiske standpunkt, både i og utenfor Shabaab-kontrollerte områder.

Konfliktnivået varierer også ut fra om Al Shabaab har kontrollen i et gitt område, og i hvilken grad kontrollen deres blir utfordret av andre. Al Shabaab trakk seg ut av Mogadishu i august 2011, og AMISOM har, i samarbeid med regjeringshæren, tatt kontrollen over størstedelen av byen. Islamistene har fortsatt fotfeste i enkelte utkantbydeler, og de kan relativt uhindret infiltrere andre bydeler og gjennomføre selvmordsangrep, bombeangrep og snikmord rettet mot myndighetspersoner og offentlige installasjoner.

Til tross for dette er den sikkerhetsmessige situasjonen for folk flest i områdene hvor Shabaab ikke lenger har kontroll forbedret. Men er man på feil sted til feil tid, kan man rammes. I andre konfliktområder kan sivile komme i kryssilden mellom de stridende partene, uavhengig av klan- eller gruppetilhørighet.

Respons **Somalia: Sårbarhet – minoritetsgrupper, svake klaner og utsatte enkeltpersoner i sør**

Minoritetsgrupper og svake klaner

Både FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs uavhengige ekspert på menneskerettighetssituasjonen i Somalia beskrev situasjonen for de somaliske minoritetene¹ som vanskelig i henholdsvis 2008 og 2009 (OHCHR 2008, UNHRC 2009). I sin 2010-rapport påpekte imidlertid den uavhengige FN-eksperten at "Al Shabaab appeared to be operating beyond the traditional clan system in Somalia by accommodating minorities that lacked the protection of the major clans" (UNHRC 2010b). I FN-ekspertens 2011-rapport omtales imidlertid ikke minoritetenes situasjon konkret, heller ikke i rapporten fra FNs generalsekretær til Sikkerhetsrådet fra desember 2011 (UN Security Council 2011, UNHRC 2011). Mange av Shabaabs soldater tilhører imidlertid etter alt å dømme fortsatt marginaliserte minoritetsgrupper og politisk/militært svake klaner, og det er ikke indikasjoner på at minoritetene er mer sårbare i dagens situasjon (samtaler i Nairobi og Mogadishu, februar 2012).

For mange minoritetsmedlemmer har tilsynelatende Shabaab representert noe positivt, fordi klientilhørighet ikke er et kriterium for sosial status og beskyttelse. Den strenge rettsutøvelsen i områdene islamistene kontrollerer, forhindrer dessuten kriminaliteten som i en årrekke ikke minst har rammet disse gruppene (samtaler i Nairobi, mars 2009, mars 2010, mars 2011 og februar 2012). Man har derfor sett at minoritetene har støttet Shabaab (samtaler i Nairobi, mars 2011, og i Nairobi og Mogadishu februar 2012). I dag er denne støtten i befolkningen generelt dalende. Det skyldes flere forhold, hvor blant annet militære nederlag, dårlig økonomi og interne spenninger har bidratt til at bevegelsen er på retrett.

Det betyr ikke at majoritetsbefolkningens syn på minoritetene er grunnleggende endret. Manglende forståelse, og til dels rasistiske holdninger, preger fortsatt manges syn på disse gruppene, som tradisjonelt har hatt en lav status i det somaliske samfunnet. Dette kan, etter Landinfos vurdering, også farge ulike kilders syn på hvem som faktisk støtter Shabaab.

Landinfo tok opp spørsmålet om feilinformasjon og underrapportering av overgrep rettet mot minoriteter med en velrenommert menneskerettighetsorganisasjon i Mogadishu (samtale, 22. februar 2012). Talspersonene påpekte at de blant annet arbeider med internt fordrevne og at mange av dem tilhører minoriteter. De mente derfor at dette var en uaktuell problemstilling for dem og andre seriøse aktivister. Menneskerettighetsorganisasjonene i Somalia samarbeider imidlertid knapt i det hele tatt, og systematisk, objektiv overvåking av menneskerettighetskrenkelsener i Sør-Somalia er derfor etter alt å dømme fortsatt en utfordring. Det gjenspeiles blant annet i rapporten fra Campaign for Innocent Victims in Conflict (Grubeck 2011, s. 18).

Shabaab-sympatier og støtte til islamistene har gitt minoritetene og andre lokale klaner mulighet til makt (intervjuer i Nairobi, mars 2009, mars 2010, mars 2011 og februar 2012). Den posisjonen kunne man anta ville bli fatal dersom rollene ble byttet om. Hverken somaliske eller internasjonale observatører har imidlertid kjennskap til represalier mot Shabaab-sympatisører i de frigjorte områdene i Mogadishu eller andre områder i sør (samtaler i Nairobi og Mogadishu, februar 2012).

---

¹ I denne responsen brukes begrepet minoritetsgruppe om både de ikke-etniske somaliske gruppene som *jareer* (bantuer) og Benadir-gruppene, og profesjons- eller lavstatusgruppene Midgan, Yibir og Tumul. Se også responsnotatet *Somalia: Reer Hamar* (Landinfo 2009).

Mens flere av Landinfos samtalepartnere de senere årene har påpekt at alle uavhengig av klientilhørighet rammes av konflikten – granater og bomber gjør ikke forskjell på noen – har en velorientert observatør understreket at minoriteter som Midgan, i motsetning til andre som befant seg i kryssilden mellom opprørere og regjeringsstyrker, ikke har hatt alternative oppholdssteder i Somalia. En annen internasjonal kilde har imidlertid gitt uttrykk for at minoriteter som tvinges til å forlate hjemstedene sine på grunn av vanskelige sikkerhetsforhold, vil forsøke å etablere et klientforhold til en vertsklan på sitt nye oppholdssted (intervjuer i Nairobi, juni 2008). Denne strategien gjelder imidlertid Midgan- og bantugrupper, som tradisjonelt har hatt en slik tilknytning til lokale somaliske klaner, men ikke Rer Hamar eller andre Benadirgrupper. Disse gruppene har derimot i mange tilfeller etablert beskyttelsesforhold via ekteskap eller gjennom betaling.

I samtale med Landinfo i Nairobi i mars 2009 ga en representant for en internasjonal organisasjon uttrykk for at alle grupper eller klaner som er tallmessig underlegne og mangler militær styrke i sitt oppholdsområde, kan kategoriseres som minoriteter og være utsatt for overgrep i en konfliktsituasjon. En annen velorientert internasjonal kilde ga den gang uttrykk for at ingen spesielle grupper var særskilt utsatt, men den vanskelige humanitære situasjonen rammet store deler av befolkningen. Den humanitære situasjonen er fortsatt vanskelig i deler av landet, men i hovedstaden har en rekke hjelpeorganisasjoner etablert seg fordi sikkerhetssituasjonen er bedret, og den verste nøden der er derfor avhjulpet.

Utviklingen i Somalia de siste tyve årene viser at sårbarhet etter Landinfos vurdering henger nøye sammen med den aktuelle humanitære situasjonen, lokalt konfliktnivå og den militære slagkraften til de ulike aktørene i et gitt område.

Internt fordrevne

Ifølge FN er ca. 1,4 millioner mennesker internt fordrevne i Sør-Somalia (OCHA 2012). Anslagsvis 400 000 av dem har levd under de vanskelige kår helt siden begynnelsen av 1990-tallet (UNHRC 2010). Den største andelen av internt fordrevne i dag befinner seg i den såkalte Afgooye-korridoren.² Per januar 2012 var i underkant av 400 000 mennesker bosatt i ulike bosetninger i korridoren. Majoriteten flyktet fra Mogadishu i 2007-2008. Antallet er etter alt å dømme betydelig lavere i dag fordi mange har vendt tilbake til hjemmene sine i hovedstaden. Internt fordrevne – uavhengig av oppholdssted – omtales av samtlige observatører som de mest sårbare i Somalia. De lever under svært kummerlige forhold og er ofte overlatt til leirvaktene, landeieres- eller huseieres forgodtbefinnende (samtaler i Nairobi, februar 2012). Mulighet for klanstøtte og klanbeskyttelse er også urealistisk, fordi de som oftest lever utenfor området hvor klanen deres er hjemmehørende (UNHRC 2011).

Voldtekt forekommer muligens hyppigere blant internt fordrevne kvinner fordi gjerningsmennene løper mindre risiko for å bli straffet, og fordi de internt fordrevne som oftest bor i plankeskur, telt og delvis sammenfalte hus. Muligheten til å beskytte seg bak låste dører finnes knapt for dem, i motsetning til andre innbyggere. Men det er langt fra bare internt fordrevne kvinner som rammes, fordi, som en av Landinfos samtalepartnere i Mogadishu i februar 2012 sa: voldtektsmennene spør ikke om klanbakgrunn.

---

² På veistrekningen mellom Mogadishu og byen Afgooye er det en rekke bosetninger for internt fordrevne. Størstedelen av beboerne slo seg ned der da de flyktet fra Mogadishu i 2007 og senere.

Utsatte enkeltpersoner

Det er rapportert om færre politisk motiverte snikmord de siste par årene, men regjerings- og parlamentsmedlemmer, journalister, menneskerettighetsaktivister, fremtredende forretningsfolk, ansatte på høyt nivå i internasjonale organisasjoner og andre profilerte motstandere av Shabaab løper fortsatt en viss risiko. Dette gjelder også utenfor områder som er fysisk kontrollert av bevegelsen. En velorientert lokal analytiker mente at man heller ikke med sikkerhet vet hvem som står bak alle drapene. Kriminelle grupper som ser sitt snitt å rydde brysomme motstandere eller konkurrenter av veien, kan også være involvert (samtale i Nairobi 27. februar 2012).

Enkelte Hawiye-klanledere er også drept, selv om slike drap er tabu i somalisk tradisjon. Flere av forretningsfolkene som tidligere var viktige bidragsytere til Shabaab gir ikke lenger økonomisk støtte til bevegelsen. Mange har dessuten forlatt Afgooye-korridoren som Shabaab fortsatt kontrollerer og reetablert seg i Bakara-markedet i Mogadishu. Bakara-markedet var en svært viktig inntektskilde for Shabaab inntil de trakk seg ut i august 2011, og drapene på forretningsfolk kan derfor være hevnmotivert.

Menneskerettighetsaktivister trues. Overvåkingen og rapporteringen av krenkelser møter motstand, og mange motsetter seg at informasjonen blir kjent i omverdenen. Uten klanstøtte ville arbeidet, ifølge en lokal somalisk menneskerettighetsorganisasjon, vært umulig (samtale 22. februar 2012).

Mediahuset Shabelle har vært hardt rammet. Trusler på telefon og via tekstmeldinger er dagligdags. I løpet av tre år er tre direktører drept, den seneste ble skutt utenfor hjemmet sitt i bydelen Medina i Mogadishu i slutten av januar 2012 (Omar & Odowa 2012). Medina har vært ansett som et trygt område i relativt lang tid. Men hverken der eller andre steder har myndighetene eller AMISOM full kontroll, og de har heller ikke ressurser til å beskytte personer som kan være i faresonen. Snikmordere kan derfor relativt uhindret operere hvor som helst i byen. Arbeidsforholdene for journalister er krevende også utenfor hovedstaden, og i begynnelsen av april 2012 ble en journalist skutt og drept i Beled Weyne i Hiraan-regionen (Shabelle Media 2012). Han er den fjerde journalisten som er drept i Somalia hittil i 2012.

Ifølge lokale ressurspersoner er Shabaab den største trusselen mot mediefolk. Selv om nyhetsoppdrag om korrupsjon blant navngitte myndighetspersoner kan føre til trusler fra myndighetshold, er det et betydelig mindre fenomen.

I Shabaab-områdene kan mistanke om spionasje for overgangsmyndighetene få fatale konsekvenser. Bevegelsen har fortsatt et effektivt overvåkings- og etterretningsapparat (intervjuer med somalisk ressursperson i Nairobi, 26.mars 2009; intervjuer med ulike somaliske og internasjonale ressurspersoner i Nairobi, mars 2010, mars 2011 og februar 2012). Shabaab overvåker adkomstveiene til byer og tettsteder, de registrerer nykommere, og i områder hvor Shabaab mangler en lokal forankring (og støtte) er de ekstra aktpågivne og kan i verste fall drepe ukjente de fatter en form for mistanke til. En velorientert analytiker ga også uttrykk for til Landinfo at vestliggjorte somaliere kan komme i Shabaabs søkelys. Dette var kun basert på anekdotisk informasjon, men folk som avviker fra Shabaabs kleskodeks og påbudte levesett, påkaller utvilsomt reaksjoner og mistanke. Den ordinære borgeren som derimot innretter seg etter Shabaabs påbud i områdene de kontrollerer, og ikke utfordrer dem på ideologi eller gjennom sin levemåte, får ikke problemer med Shabaab. Har man på et tidspunkt brutt en forordning, som for eksempel salg eller utleie av videofilmer, kan man få problemer med den lokale Shabaab-administrasjonen. Men i dagens situasjon er det, ifølge

flere velorienterte internasjonale representanter og somaliske ressurspersoner, lite trolig at bevegelsen bruker ressurser på å lete etter en slik person som slår seg ned andre steder i landet. Skulle vedkommende bli arrestert av Shabaab på sitt nye hjemsted, kan han eller hun få problemer. Spørsmålet er om folk som forlater ett Shabaab-område faktisk velger å reise til et annet. Avhoppere som har hatt en høy posisjon i bevegelsen risikerer i motsetning til en ordinær fotsoldat alvorlige represalier ved avhopp. Dette kan være folk med kunnskap om militær strategi og intern organisering, begge forhold bevegelsen ikke ønsker å dele med sine motstandere.

I områdene hvor Shabaab har kontroll, forekommer trusler mot folk som bryter deres påbud mer sjelden enn i områder hvor bevegelsen er under press (dette henger nok sammen med at færre våger å utfordre bevegelsen i områder hvor de er godt etablerte). Trusler settes frem via telefon og sms, eller indirekte via bekjente. Innordner overtrederen seg igjen levereglene, risikerer han eller hun ingen reaksjoner, i motsetning til dem som ikke innordner seg (intervjuer i Nairobi, mars 2011).

Dersom ledersjiktet i Shabaab allerede har besluttet å rydde en motstander av veien, mottar vedkommende derimot ingen trusler eller advarsler i forkant. Shabaab-avhoppere på kommandantnivå eller tilsvarende er i faresonen for alvorlige represalier fra bevegelsen. Vanlige fotfolk har derimot lite å avsløre for motparten, og løper derfor liten risiko.

Internasjonale og lokale hjelpearbeidere er mål for angrep, men på grunn av kravene Shabaab har stilt de internasjonale organisasjonene, har internasjonale hjelpearbeidere vært utestengt fra Shabaab-kontrollerte områder i lang tid (intervjuer i Nairobi mars 2009, mars 2010 og mars 2011). På grunn av tørken og den svært alvorlige humanitære krisen som preget situasjonen i deler av Sør-Somalia høsten 2011, endret Shabaab holdning og åpnet for nødhjelp (RBC Radio 2011). Fortsatt er imidlertid en rekke organisasjoner helt eller delvis utestengt fra virksomhet i Shabaab-områder (samtaler i Mogadishu og Nairobi, februar 2012).

Kvinner

Kvinnens bevegelsesfrihet er innskrenket i Shabaab-kontrollerte områder. De som ikke innretter seg etter organisasjonens strenge kleskode risikerer trakassering, og det legges begrensinger på kvinners muligheter til å vise seg i det offentlige rom uten følge av ektemann eller et annet mannlige familiemedlem.

I minibussene må kvinnene sitte bak. En del kvinner selger khat, og i Baidoa i Bay-regionen har Shabaab henvist selgerne til salgssteder utenfor byen. Slik flere somaliske observatører ser det, har dette to hensikter: å fjerne kvinnene fra det offentlige rom, og forhindre omsetning og bruk av khat (intervjuer i Nairobi, mars 2009). Fordi kvinnene ofte er hovedforsørgere, skaper Shabaabs påbud problemer for de familiene som er avhengig av kvinnens inntekter. Shabaab må derfor til en viss grad tolerere at kvinner er synlige i det offentlige rom, men foretrekker utvilsomt at kvinnene er i hjemmet. Ifølge flere av Landinfos samtalepartnere i Nairobi i mars 2011 forventer Shabaab at særlig kvinner i aldersgruppen 13-35 år følger reglene, mens man kan være mindre restriktiv overfor de eldre kvinnene.

Majoriteten av de kvinnelige flyktingene Landinfo samtalte med i Dadaab-leirene i Kenya våren 2010, påpekte at skjerpelser i kleskoden var en medvirkende årsak til at de forlot Somalia. Kravet fra Shabaab er at stoffet som brukes til hijab skal være langt grovere/tyngre enn det somaliske kvinner vanligvis bruker, for å skjule kvinnelige former. I enkelte områder

får kvinnene ikke bruke BH, og i andre områder er eksempelvis kvinnene pålagt å bruke røde sokker når de menstruerer. Shabaab bytter ut administrasjonen i områdene de kontrollerer hver tredje måned, og hver ny administrasjon har en tendens til å innføre nye regler. Disse reglene tvinger kvinnene til å kjøpe nye klær eller stoff, og bidrar dermed til å skaffe administrasjonen og bevegelsen tiltrengte inntekter (intervjuer i Nairobi, mars 2011).

Kvinnene reagerer av økonomiske grunner, men også fordi klær i tettere og tyngre stoff er ubehagelig å gå med i det varme klimaet og føles fremmed.

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver. Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

En respons er et svar på konkrete spørsmål og problemstillinger som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema eller et spørsmål, men skal gi svar på de konkrete spørsmålene som er stilt, og ellers inneholde det som til enhver tid trengs av bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som responsene omhandler.

Referanser

Skriftlige kilder

- Grubeck, Nikolaus (2011, 10. november). *Civilian harm in Somalia: Creating an appropriate response*. Washington D.C.: Campaign for Innocent Victims in Conflict. Tilgjengelig fra <http://civicworldwide.org/healing-the-wounds/somalia/somalia-report-2011> [lastet ned 2.mai 2012]
- ICRC, dvs. International Committee of the Red Cross, Somalia Delegation (1998, februar). *Spared from the spear. Traditional Somali behaviour in wartime*. Nairobi: ICRC.
- Landinfo (2009, 17. desember). *Somalia: Reer Hamar*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1091/1/1091_1.pdf [lastet ned 2. mai 2012]
- OCHA, dvs. Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2012, 20. mars). *Key figures on Somalia*. Nairobi: OCHA. Tilgjengelig fra <http://ochaonline.un.org/OchaLinkClick.aspx?link=ocha&docId=1326320> [lastet ned 2. mai 2012]
- OHCHR, dvs. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2008). *Preliminary human rights assessment on Somalia. 19 July to 2 August 2008*. Geneve: OHCHR. Tilgjengelig fra http://www.ohchr.org/Documents/Countries/somalia_assessment_mission_report.pdf [lastet ned 2. mai 2012]

Respons Somalia: Sårbarhet – minoritetsgrupper, svake klaner og utsatte enkeltpersoner i sør

- Omar, Shine & Odowa, Mohamed (2012, 28. januar). Director of Shabelle Media Network killed. *Somaliareport*. Tilgjengelig fra http://www.somaliareport.com/index.php/post/2639/Director_of_Shabelle_Media_Network_Killed [lastet ned 2. mai 2012]
- RBC Radio (2011, 6. juli). Al-Shabab removes suspension from aid agencies in Somalia. *RBC radio*. Tilgjengelig fra <http://www.raxanreeb.com/?p=102520> [lastet ned 2. mai 2012]
- Shabelle Media (2012, 6. april). Fourth journalist killed since year began. *Shabelle Media*. Tilgjengelig fra <http://shabelle.net/2012/04/06/fourth-somali-journalist-killed-since-year-began/> [lastet ned 2. mai 2012]
- UNHRC, dvs. UN Human Rights Council, (2009, 24. februar). *Technical assistance and capacity-building. Report of Shamsul Bari, Independent Expert appointed by the Human Rights Council on the situation of human rights in Somalia*. New York: UNHRC. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/49c78a822.html> [lastet ned 2. mai 2012]
- UNHRC (2010, 8. mars). *Report of the independent expert on the situation of human rights in Somalia, Shamsul Bari*. New York: UNHRC. Tilgjengelig fra <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/SNAA-83F7NS?OpenDocument> [lastet ned 2. mai 2012]
- UNHRC (2011, 29. august). *Report of the independent expert on the situation of human rights in Somalia, Shamsul Bari*. New York: UNHRC. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e733279398.html> [lastet ned 2. mai 2012]
- UN Security Council (2011, 9. desember). Report of the Secretary-General on Somalia. New York: UN Security Council. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f1558a82.html> [lastet ned 2. mai 2012]

Muntlige kilder

- Representanter for internasjonale og somaliske organisasjoner. Samtaler i Mogadishu 22.-23.februar 2012.
- Representanter for internasjonale og somaliske organisasjoner. Samtaler i Nairobi i mars 2007, juni 2008, mars 2009, mars 2010, mars 2011 og februar 2012.
- Somaliske flyktninger i Kenya. Samtaler i Dadaab-leirene 22.-24. mars 2010.

© Landinfo 2012

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.